

54/504

**AKADEMIA
OBRONY NARODOWEJ**

AON 5214/2000

Mgr Aleksandra SKRABACZ

**WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET
W WYBRANYCH ARMIACH ŚWIATA**

Studium

52483

WARSZAWA

2000

AKADEMIA OBRONY NARODOWEJ

WYDZIAŁ STRATEGICZNO-OBRONNY

AON 5214/2000

Mgr Aleksandra SKRABACZ

**WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET
W WYBRANYCH ARMIIACH ŚWIATA**

Studium

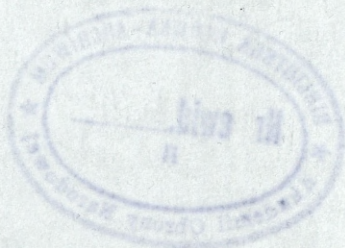

WARSZAWA

2000

Redaktor techniczny
Beata Klarowska

Korekta
Kazimiera Krześniak

Skład, druk i oprawa:
Akademia Obrony Narodowej – Wydział Wydawniczy
Zam. nr 140/2000

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. ZASADY PEŁNIENIA SŁUŻBY WOJSKOWEJ PRZEZ KOBIETY W ARMIIACH PAŃSTW SOJUSZU PÓŁNOCNOATLANTYCKIEGO	9
1.1. Historia służby kobiet w siłach zbrojnych	9
1.2. Wojskowa służba kobiet w świetle ustawodawstwa państwowego	11
1.3. Zasady naboru i pełnienia służby wojskowej	14
1.4. Program szkolenia kobiet w wojsku	15
1.5. Integracja płci w siłach zbrojnych	16
2. WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET W WYBRANYCH ARMIIACH PAŃSTW NATO	19
2.1. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej	20
2.2. Kanada	24
2.3. Wielka Brytania	27
2.4. Francja	30
2.5. Niemcy	33
2.6. Republika Czeska	35
3. WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET W INNYCH PAŃSTWACH	36
3.1. Izrael	36
3.2. Rosja	39
3.3. Finlandia	41
WNIOSKI	43
ZAKOŃCZENIE	44
BIBLIOGRAFIA	45

WSTĘP

Wojsko w końcu XX wieku przestało być ostatnim bastionem mężczyzn. Pojawienie się w tym tradycyjnie męskim zawodzie, a raczej służbie kobiet zmieniło istotnie charakter, zasady i warunki służby wojskowej. Służba wojskowa kobiet w siłach zbrojnych nie jest jednak, wbrew pozorom, zjawiskiem nowym i zaskakującym. Od starożytności po czasy współczesne, niezależnie od punktu geograficznego, udział kobiet w służbie oręża nasilał się wraz z potrzebami wynikającymi z zagrożeń, w związku z zaistnieniem sytuacji zagrożenia bytu narodowego. Ewidentnie uwidoczniło się to w wieku XX, obfitującym w niezliczone wojny i konflikty zbrojne, angażujące coraz bardziej masowo kobiety w walkę zbrojną i służbę w siłach zbrojnych. Zwiększający się udział kobiet w służbie zarówno w czasie pokoju, jak i bezpośrednio w działaniach wojennych powodował, prawne usankcjonowanie ich służby. Określono więc statuty prawne wojskowej służby kobiet, opracowano wykazy stanowisk służbowych przeznaczonych dla pań. Pojawienie się w latach 60. i 70. silnych i wpływowych ruchów feministycznych przyspieszyło niewątpliwie proces integracji kobiet w siłach zbrojnych i na stałe ugruntowało pozycję kobiet w wojsku.

Państwa – członkowie Sojuszu Północnoatlantyckiego prowadzą własną, indywidualną politykę służby kobiet w siłach zbrojnych, która wypływa ze specyficznych uwarunkowań każdego z nich, w żadnym jednak z nich nie spotyka się jednoznacznego negowania wojskowej służby kobiet.

W opinii społecznej służba wojskowa kobiet znajduje zarówno zwolenników jak i przeciwników. Zwolennicy twierdzą, iż zainteresowanie kobiet wojskiem wypływa z rozwoju cywilizacyjnego, wzrastającej aktywności zawodowej kobiet, ich wykształcenia, zdolności, coraz szerszych zainteresowań. Nie bez znaczenia jest też pogłębiający się kryzys demograficzny, który zmusza państwa europejskie do obsadzania vacatów wojskowych paniami. Przeciwnicy wskazują na dodatkowe nakłady finansowe w przygotowanie odpowiednich warunków socjalno-bytowych do służby kobiet w wojsku, brak predyspozycji do niektórych specjalności służby, np. mniejsza masa mięśniowa kobiet ogranicza ich siłę fizyczną, niebezpieczeństwo molestowania seksualnego kobiet pełniących służbę wojskową, grożące skandalami i wpływające negatywnie na utrzymanie dyscypliny.

Przystąpienie Polski do struktur Paktu Północnoatlantyckiego przyspieszyło podjęcie decyzji o naborze kobiet do służby wojskowej. Obserwując duże zainteresowanie opinii społecznej służbą polskich pań w siłach zbrojnych, można odnieść wrażenie, iż pojawiły się w armii stosunkowo niedawno. Tymczasem historia wojskowej służby kobiet w regularnych polskich formacjach wojskowych wiąże się z okresem I wojny światowej, kiedy kobiece jednostki, np. Ochotnicza Legia Kobiet, brały udział w walkach o odzyskanie niepodległości. Obecnie w siłach zbrojnych RP służy 214 kobiet, co stanowi bardzo symboliczny ich udział w wojsku. Najwięcej z nich zajmuje stanowiska w wojskach lądowych w specjalnościach medycznych. W roku 1999 stworzono po raz pierwszy możliwość naboru dziewcząt do wyższych szkół wojskowych. Przyjęto trzydzieści dwie.

Służba kobiet w Polsce niewątpliwie staje się powoli zjawiskiem naturalnym i normalnym, wypływającym ze społecznego zapotrzebowania, jak i ze zmiany specyfiki żołnierskiego rzemiosła. Już obecnie pojawiły się i na pewno w przyszłości nasilą nowe problemy i zjawiska związane ze służbą kobiet w siłach zbrojnych. Należy zawnocześnie o nich pomyśleć i przygotować odpowiedni program i profilaktykę, szczególnie w czasie trwania restrukturyzacji narodowych sił zbrojnych, określania ich kształtu, wielkości, roli, miejsca i struktury. Ważnym źródłem wiedzy do opracowania zasad służby kobiet w siłach zbrojnych winny być doświadczenia państw, w których jest to zjawisko powszechne, normalne i akceptowane społecznie. Warto również zwrócić uwagę, iż służba kobiet w krajach demokracji zachodnich nie ma wymiaru ściśle zawodowego, nie ogranicza się tylko do wyboru i wykonywania zawodu „żołnierza” oraz realizacji potrzeb i ambicji zawodowych kobiet. Zawodowa służba w siłach zbrojnych traktowana jest przez ogół jako forma realizacji powszechnego obowiązku wojskowego, wynikającego ze współodpowiedzialności całego społeczeństwa za bezpieczeństwo narodu i państwa.

Dążenie do interoperacyjności ze strukturami natowskimi wymaga znajomości różnorodnych zagadnień „życia wojskowego”, nie tylko dotyczących procedur, osiągania kompatybilności i dowodzenia, ale również służby kobiet, które stanowią pokaźną liczbę w wojskach sojuszu.

Dlatego celem niniejszej pracy jest przedstawienie założeń organizacyjnych wojskowej służby kobiet w wybranych armiach świata, ze szczególnym uwzględnieniem armii natowskich, które mogą i winny zostać wyko-

rzystane w naszej organizacji wojskowej oraz zapoznanie czytelników z doświadczeniami innych państw w tym zakresie.

Główny problem badawczy zatem można sformułować następująco:

Jaki jest stan organizacyjny wojskowej służby kobiet w armiach NATO i innych armiach świata w odniesieniu do uwarunkowań krajowych?

Problemy szczegółowe przybrały postać następujących pytań:

1. Jak kształtowała się wojskowa służba kobiet w NATO w ujęciu historycznym?
2. Jak ustawodawstwo państwowe reguluje służbę wojskową kobiet w armiach NATO?
3. Jakie zasady obowiązują przy naborze i pełnieniu służby przez kobiety?
4. Jak przebiega szkolenie kobiet w wojskach natowskich?
5. W jaki sposób kobiety realizują powszechny obowiązek wojskowy w Izraelu, Rosji, Finlandii?
6. Jakie wnioski wynikają z wojskowej służby kobiet w wybranych armiach świata?

Punktem wyjścia do rozważań (rozdział 1) jest wszechstronna analiza zasad pełnienia służby wojskowej, ustawodawstwa państwowego przyjętego w tym zakresie, zasad naboru i dostępu do stanowisk wojskowych, danych liczbowych dotyczących służby kobiet w armiach NATO. Źródłem wszystkich danych liczbowych dotyczących służby kobiet w poszczególnych rodzajach sił zbrojnych są roczniki „The Militare Balance” poczynawszy od roku 1994 do 2000.

Rozdział drugi charakteryzuje służbę kobiet w wybranych armiach sojuszu, poczynawszy od państw, w których kobiety stanowią ponad 10% stanu osobowego wojska (m.in.: USA, Kanada, Wielka Brytania), po kraje, w których, podobnie jak w Polsce, kobiety służą tylko w korpusie medycznym (Niemcy).

Ostatni rozdział poświęcony jest służbie kobiet w innych armiach. Izrael, jako jedno z trzech państw na świecie (obok Chin i Libii) wprowadził obowiązkową służbę kobiet w wojsku. Rosja i Finlandia zaś, jako przykład państw, które w czasie II wojny światowej angażowały w bardzo szerokim zakresie kobiety w wojnie narodowej i które obecnie zatrudniają znaczną liczbę kobiet w swoich siłach zbrojnych.

Przedstawione poniżej tezy są rezultatem wnikliwej analizy dostępnej literatury przedmiotu oraz własnych przemyśleń autora w tym zakresie. Warto zwrócić uwagę, iż problem ten nie doczekał się dotychczas całościowego, wnikliwego opracowania. Pionierską pracą była niewątpliwie opracowana w 1992 r.

praca dyplomowa studentów Akademii Obrony Narodowej pod tytułem: „Socjologiczne aspekty militarnej partycypacji kobiet”, która stanowiła próbę rzeczowego przedstawienia tego problemu. Temat wojskowej służby kobiet stał się bez wątpienia modny w codziennej prasie, jednakże wartość merytoryczna tych publikacji pozostawia wiele do życzenia. Natomiast artykuły zamieszczone w Zeszytach Naukowych AON, dotyczące służby kobiet m.in. w armii Kanady, Czech, czy też Francji stanowią wiarygodne i rzetelne źródło wiedzy. Niezwykle cennym doświadczeniem stał się udział w posiedzeniach Rady ds. Kobiet w Siłach Zbrojnych RP, w których autor ma możliwość uczestniczyć, za co członkom Rady składa szczere podziękowania.

Niniejsza praca stanowi część szerszych badań prowadzonych na temat działalności kobiet w obronie narodowej Polski, których wynik opracowany zostanie w postaci rozprawy doktorskiej.

Służba wojskowa kobiet w dalszym ciągu wzbudza szereg emocji, nie tylko w Polsce, ale i na całym świecie. Zapoznanie się z informacjami o zasadach i trybie pełnienia tej służby być może pozwoli na wyrobienie sobie poglądów na powyższy temat, opartych nie na uprzedzeniach, przesądach, dogmatach i ciekawostkach z niesprawdzonych źródeł, ale na solidnych i pewnych argumentach.

1. ZASADY PEŁNIENIA SŁUŻBY WOJSKOWEJ PRZEZ KOBIETY W ARMIACH PAŃSTW SOJUSZU PÓŁNOCNOATLANTYCKIEGO

1.1. Historia służby kobiet w siłach zbrojnych

Wojskowa służba kobiet w armiach państw NATO została zapoczątkowana znacznie wcześniej niż ukształtowanie się samego sojuszu. Praktycznie wszystkie państwa – strony Paktu Północnoatlantyckiego miały większe lub mniejsze doświadczenia w tej kwestii. W sytuacji wzrostu zagrożenia bezpieczeństwa państwa rosło zapotrzebowanie na wszystkich, którzy, bez względu na płeć, zdolni byli do podjęcia trudu odparcia ewentualnego ataku przeciwnika. Uwidoczniło się to szczególnie w czasie trwania I wojny światowej, kiedy to służba „słabej płci” pojawiła się w niespotykanej do tej pory skali. Poza tradycyjnymi funkcjami sanitariuszek i pielęgniarek kobiety angażowano do wielu innych funkcji pomocniczych, jak również do bezpośredniego udziału w walce. Przykładowo w Niemczech rekrutowano kobiety do pracy w przemyśle wojennym, na różnego rodzaju funkcje urzędnicze i w służbie łączności, często w rejonach przylegających do strefy starć zbrojnych. W siłach zbrojnych Wielkiej Brytanii kobiety pełniły wiele funkcji wspomagających. W 1917 r. zorganizowane zostały korpusy kobiece w siłach lądowych i marynarce wojennej, a w 1918 r. także w lotnictwie. Umundurowane kobiety brytyjskie wykonywały wiele czynności wspierających, za co otrzymywały wynagrodzenie z kasy wojskowej. Powstała wtedy nawet koncepcja obowiązkowego poboru kobiet do armii, ale ostatecznie nie doszło do jej realizacji. W latach 1917 – 1918 również w Stanach Zjednoczonych powołano jednostki kobiece w marynarce wojennej i piechocie morskiej. Zorganizowane oddziały kobiece otrzymały pełen statut wojskowy i wypełniały funkcje głównie w łączności i administracji, także poza granicami państwa. Głównym celem powołania jednostek kobiecych było więc wyręczenie mężczyzn z drugorzędnych funkcji, na rzecz ich bezpośredniego udziału w walce.¹

Okres II wojny światowej był punktem zwrotnym, upowszechniającym udział kobiet w siłach zbrojnych. W wielu krajach, w miarę potęgowania się działań wojennych, kobiety równoległe z mężczyznami wchodziły w skład re-

¹ B. Ludwikowski, *Kobiety w siłach zbrojnych*, Wojsko i wychowanie, 1995, nr 6.

gularnych oddziałów wojskowych, pełniąc różne funkcje. Poza tradycyjnymi dziedzinami służby, takimi jak służba zdrowia, administracja, łączność, kobiety zaangażowano do wielu specjalności technicznych m.in.: obrony przeciwlotniczej, obsługi reflektorów, nasłuchu radiowego. Nie brakowało też kobiet w realizacji ryzykownych zadań wywiadowczych, aktów dywersji i sabotażu, czy zadań zwiadowczych na linii frontu. W siłach lotniczych znaczna liczba kobiet pilotowała samoloty transportowe, a sporadycznie nawet maszyny bojowe.² Po zakończeniu wojny, nikt nie negował znaczącego udziału kobiet w działaniach wojennych, czego naturalną konsekwencją była ich dalsza służba w wojsku. Jednakże okres demobilizacji oraz instytucjonalizacji sił zbrojnych (SZ) nie wpłynął pozytywnie na ugruntowanie pozycji kobiet w armii. Nastąpił gwałtowny odpływ personelu kobiecego z wojska i znaczne ograniczenie zakresu wykorzystania kobiet na stanowiskach służbowych. Dopiero lata 70. przyniosły zmianę polityki angażowania kobiet do SZ. Niewątpliwie miały na to wpływ takie czynniki jak:

- koncepcja ochotniczego naboru do służby wojskowej (np. w USA);
- wejście w życie ustaw o równości płci i zakazie dyskryminacji kobiet;
- żądania nowych szans zawodowych dla kobiet wysuwane przez ruchy feministyczne;
- odciążenie służby wojskowej od nadmiernego wysiłku fizycznego;
- pozytywnym wpływem służby wojskowej kobiet na wizerunek i pozycję wojska w społeczeństwie.

W niektórych państwach istniejące odrębnie oddziały kobiece zostały połączone z męskimi, otworzyły się również wyższe szkoły wojskowe dla kobiet (USA 1975, Kanada 1980). Stały napływ kobiet do służby wojskowej, jej powszechność oraz pojawienie się w związku z nią określonych problemów integracyjnych było przyczyną utworzenia w 1976 r. specjalnego organu – **Komitetu ds. Służby Wojskowej Kobiet w Siłach Zbrojnych Państw NATO**³ zwanego dalej Komitetem. W jego skład wchodzi przedstawiciele wszystkich państw członkowskich, za wyjątkiem Islandii, która nie posiada własnych SZ oraz Francji, która nie należy do zintegrowanej struktury militarnej paktu.

² Tamże.

³ K. Loranty, W. Lach, *Socjologiczne aspekty militarnej partycypacji kobiet*, AON, Warszawa 1992, s. 26.

Do zadań komitetu należy:

- koordynowanie wymiany informacji i doświadczeń z zakresu warunków pełnienia służby wojskowej, programów szkolenia i ogólnych trendów rozwoju wojskowej służby kobiet;

- organizowanie konsultacji dla stron zainteresowanych określoną problematyką;

- opracowywanie, zarówno dla władz wojskowych paktu, jak i władz cywilnych państw członkowskich, zaleceń dotyczących optymalizacji programu integracji kobiet w siłach zbrojnych;

- określanie warunków pełnienia służby przez kobiety, a także możliwości wykonywania przez nie określonych zadań;

- pilotowanie wszelkich zmian uwarunkowań pełnienia służby wojskowej oraz działalności sił zbrojnych pod kątem lepszego i perspektywicznego przygotowania kobiet do realizacji zadań, wykonywanych dotychczas przez mężczyzn.

Niezależnie od powołania międzysojuszniczego komitetu ds. służby kobiet, każde z państw członkowskich prowadzi własną politykę dotyczącą służby wojskowej kobiet, którą determinuje wiele czynników. Do dziedzin, które wywierają na tę politykę największy wpływ należy zaliczyć:

- ustawodawstwo państwowe;
- politykę wewnętrzną państwa;
- powinności obywateli względem państwa i ojczyzny;
- warunki kulturowo-społeczne;
- kondycję gospodarczo-ekonomiczną państwa.

1.2. Wojskowa służba kobiet w świetle ustawodawstwa państwowego

We wszystkich państwach istnieje znaczne zróżnicowanie w kwestii służby kobiet w siłach zbrojnych, począwszy od zupełnego braku dostępu do tej służby aż do sytuacji, w której wszystkie lub większość stanowisk służbowych jest do ich dyspozycji. Zależy to w dużej mierze od regulacji prawnych obowiązujących w danym państwie.

Wszystkie kraje – strony NATO, jako państwa w pełni demokratyczne, nie mogą wydać prawnego zakazu służby kobiet w wojsku. Przepisy ustawodaw-

stwa państwowego zabraniają bowiem wszelkich form dyskryminacji płci, nie wyłączając służby w siłach zbrojnych. Kobiety posiadają więc zagwarantowany równy dostęp do oświaty (szkół wojskowych), jak i możliwości wyboru zawodu zgodnie z zainteresowaniami, kwalifikacjami i wykształceniem. Jednakże nie we wszystkich krajach sytuacja jest pod tym względem jednakowa.

Spośród 19 krajów – członków sojuszu dwa państwa nie przewidują w ogóle służby wojskowej kobiet. Są to Włochy i Islandia. Włochy dotychczas nie rozstrzygnęły kwestii prawnych dotyczących służby kobiet, Islandia zaś – nie posiada własnych sił zbrojnych.

Niewielka grupa państw (USA, Kanada, Luksemburg i Wielka Brytania) organizuje nabór do sił zbrojnych ochotniczo dla kobiet i mężczyzn. Tam też liczba kobiet służących w armii jest największa.

Pozostałe państwa tj.: Belgia, Holandia, Norwegia, Portugalia, Hiszpania, Francja, Dania, Niemcy, Polska, Czechy, Węgry, Turcja i Grecja organizują obowiązkową powszechną służbę wojskową dla mężczyzn i ochotniczą dla kobiet.⁴ Ochotniczy nabór kobiet do wojska nie oznacza, iż kobiety przyjmowane są do SZ bez żadnych ograniczeń. Przykładowo niemiecka konstytucja, pomimo deklaracji równych praw dla kobiet i mężczyzn, zabrania paniom walczyć z bronią w rękę na wojnie. Konsekwencją tego zapisu jest ich służba tylko w korpusie medycznym i w orkiestrach wojskowych. W Portugalii i Luksemburgu kobiety zgodnie z prawem mogą pełnić służbę wojskową, ale ze względu na przyjętą „zwyczajowo” rolę kobiet w społeczeństwie, nie prowadzi się ich poboru.

Najbardziej kontrowersyjną sprawą w wojskowej służbie kobiet w armiach państw NATO pozostaje w dalszym ciągu problem dostępu kobiet do wszystkich stanowisk służbowych. Przepisy i regulaminy wojskowe większości państw dopuszczają kobiety do pełnienia służby wojskowej i zajmowania różnych stanowisk, jednakże problemy powstają przy obsadzaniu stanowisk z tzw. grupy „combat” (bojowych). Stanowiska te związane są bezpośrednio z udziałem w działaniach bojowych oraz bezpośrednim kontaktem z potencjalnym przeciwnikiem. W niektórych państwach np. Grecja, Francja, Niemcy oraz USA przepisy wojskowe zawierają klauzulę zabraniającą kobietom pełnienia funkcji w jednostkach bojowych. Zakaz ten jest różnie interpretowany w poszczególnych państwach i ulega dość częstym zmianom. Dopuszcza się możliwość wykorzystania kobiet w sytuacji bojowej w przypadku braku personelu w czasie wojny

⁴ Tamże, s. 22.

Zasady pełnienia służby wojskowej na świecie

Służba wojskowa	Państwa – członkowie NATO	Państwa świata
Powszechna, obowiązkowa dla kobiet i mężczyzn		Libia, Chiny, Izrael
Powszechna, obowiązkowa dla mężczyzn, ochotnicza dla kobiet	Belgia, Holandia, Norwegia, Portugalia, Grecja, Francja, Czechy, Dania, Polska, Hiszpania, Turcja, Niemcy, Włochy	Szwecja, Finlandia, Szwajcaria
Ochotnicza dla kobiet i mężczyzn	Kanada, Luksemburg, Wielka Brytania, USA	
Nie dopuszczająca kobiet	Włochy	

lub podczas symulacji porównywalnych sytuacji (np. start alarmowy samolotów przechwytyjących). Natomiast na obsadzanie wszystkich stanowisk przez kobiety zezwalają przepisy Belgii, Holandii, Norwegii.

Generalną zasadą przyjętą przez większość państw natowskich, a decydującą o użyciu kobiet do działań bojowych, jest jednak ocena zaistniałej sytuacji, efektywność działania wojska i stopień zagrożenia bezpieczeństwa narodowego.

Analiza kwestii dopuszczenia kobiet do wszystkich stanowisk wojskowych pozwala dokonać podziału państw NATO na kraje dopuszczające kobiety – żołnierzy do:⁵

- wszystkich stanowisk wojskowych, łącznie ze stanowiskami wymagającymi bezpośredniego udziału w walce: Belgia, Holandia, Norwegia, Finlandia, Luksemburg, Portugalia (w dwóch ostatnich deklaratywnie);

- stanowisk wojskowych niewymagających bezpośredniego udziału w walce: Grecja, Francja, USA, Kanada, Czechy, Dania, Hiszpania, Turcja, Wielka Brytania;

- stanowisk wojskowych w oddziałach medycznych i muzycznych: Niemcy, Polska.

Dopuszczenie kobiet do wszystkich stanowisk wojskowych, a w szczególności bojowych jest sprawą trudną, wymagającą rozważań i wciąż dyskusyjną.

⁵ Zob. C. Kuzniecowa, *Żenszczyzny – wojennojesłużaszczije w stranach NATO*, Zarubieźnoje wojennoje obozrenije, 1990, nr 5.

1.3. Zasady naboru i pełnienia służby wojskowej

Zasady naboru i kształcenia w szkołach wojskowych oraz dalszego pełnienia służby wojskowej nie są jednolite i obligatoryjne dla każdego państwa, lecz wynikają ze specyfiki każdego kraju. Jednakże można wyróżnić pewien zbiór cech wspólnych, które pozwolą wykreować obraz pełnienia służby wojskowej przez kobiety w wojskach państw sojuszu.

1. Do służby wojskowej przyjmowane są kobiety ochotniczo w granicy wiekowej 17 – 26 lat. Obowiązkowym warunkiem przyjęcia jest posiadanie obywatelstwa kraju, w którym chce się służyć. Nie jest dopuszczalne posiadanie jednocześnie innego obywatelstwa.

2. Kandydatka obowiązkowo musi posiadać wykształcenie co najmniej średnie, które umożliwi późniejszą kontynuację nauki na studiach wyższych. W wielu krajach absolventki szkół średnich o profilu wojskowym mają preferencje w przyjmowaniu na studia w uczelniach wojskowych. Wynika to z pewnego wstępnego przygotowania wojskowego zawartego w programach nauczania liceów wojskowych.⁶

3. Od kandydatek bezwzględnie wymaga się bardzo dobrego stanu zdrowia, umożliwiającego pełnienie zawodowej służby wojskowej. Ochotniczki poddawane są wszechstronnym badaniom medycznym i kwalifikacyjnym, prowadzonym przez specjalnie powoływane komisje. Najczęściej jest to najtrudniejszy etap naboru.

4. W celu potwierdzenia swojej wiedzy ogólnej kandydatki odbywają egzaminy wstępne, najczęściej w postaci testów, które pozwalają stwierdzić nie tylko stan wiedzy, ale również predyspozycje intelektualne i osobowe. Badane są również szczególne uzdolnienia oraz możliwości służby i wykorzystania kandydatek w wybranej przez nie specjalności (rodzaju służby).

5. Wśród predyspozycji zawodowych można wyróżnić zarówno określone cechy fizyczne jak i psychiczne. Oprócz bardzo dobrego stanu zdrowia od kandydatek wymaga się sprawności fizycznej, wydolności organizmu na wysiłek, wysokiego poziomu inteligencji, odporności na stres, umiejętności działania w sytuacjach nietypowych, skrajnych. Dużą wagę przywiązuje się do posiadania cech przywódczych oraz umiejętności podporządkowania sobie ludzi. W zależności

⁶ W. Chojnacki, *Dobór do szkół wojskowych w NATO*, Wojsko i wychowanie, 1999, nr 7.

od wyboru rodzaju wojsk i charakteru przyszłej służby kandydatki poddawane są mniej lub bardziej skomplikowanej procedurze badawczej.

Po pozytywnym przejściu badań medycznych i kwalifikacyjnych siły zbrojne zawierają z kandydatką umowę (kontrakt). Kontrakty podpisywane są zazwyczaj na okres od 2 do 6 lat. Po upływie tego czasu kontrakt może być wznowiony za zgodą obu stron. Oczywiście taki tryb zawierania umowy nie jest jednolity w każdym państwie, różnice dotyczą szczególnie okresu na jaki podpisuje się kontrakt, np. w Niemczech umowę zawiera się na nie mniej niż 16 lat. Następnie kandydatki składają przysięgę i kierowane są do ośrodków szkolenia ogólnowojskowego. Szkolenie trwa zwykle około 10 – 15 tygodni, (w zależności od rodzaju wojska i służby), po czym kobiety – żołnierze kierowane są do szkół i centrów szkolenia wybranych specjalności.

1.4. Program szkolenia kobiet w wojsku

Faktem niezaprzeczalnym jest to, iż kobiety są drobniejsze i słabsze fizycznie od mężczyzn, dysponują też mniejszą wytrzymałością fizyczną. W armiach NATO różnice te minimalizuje się poprzez odpowiednią selekcję kandydatek na żołnierzy oraz odpowiedni trening. W procesie tworzenia programów szkoleniowych uwzględniane są różnice występujące pomiędzy obiema płciami. Oczywiście nie oznacza to, iż kobiety przechodzą zupełnie odmienny tryb szkolenia niż mężczyźni. Zasadnicza różnica polega na wprowadzeniu odmiennych norm, które uwzględniają kobiece możliwości fizyczne i późniejszą przydatność w służbie. Sprzymierzeńcem kobiet, w zacieraniu różnic siły fizycznej, jest postęp naukowo-techniczny oraz nowoczesne środki walki. Powodują one, iż o wartości człowieka – żołnierza nie decyduje jego siła fizyczna, ale przede wszystkim jego cechy osobowe, umiejętności ogólnowojskowe i specjalistyczne oraz wartości moralne. Coraz bardziej wzrastające znaczenie tzw. wsparcia logistycznego decyduje o możliwości znacznego wykorzystania kobiet na specjalistycznych stanowiskach.

W szkołach wojskowych nie ma oddzielnych obszarów i obiektów zakwaterowania, grupy szkoleniowe są mieszane, bez wyraźnego preferowania jednej z płci. Środowisko koedukacyjne bardzo dobrze wpływa na morale, solidarność, stosunki międzyludzkie w grupie. Łączenie kobiet i mężczyzn w jedną grupę szkoleniową wpływa też pozytywnie na osiągnięcie wyników w szkoleniu.

Mężczyźni będąc sami w grupie, słabszych kolegów często poniżali, wyśmiewali, traktowali jako dodatkowe obciążenie dla grupy. W zespołach kobiecych takiego postępowania nie zauważono, wręcz przeciwnie – słabsze koleżanki otaczane były pomocą, zyczliwością i współczuciem. Kolejną pozytywną stroną grup koedukacyjnych jest wpływ na zmianę zachowania mężczyzn, którzy w obecności kobiet wstydzą się okazywać strach, niezdecydowanie w sytuacjach krytycznych, używają bardziej kulturalnego języka.

Jak wykazują badania przeprowadzone w tej kwestii najbardziej optymalne efekty integracji kobiet i mężczyzn w grupie osiągnięte zostają gdy:

- kobiety mają prawa równe z mężczyznami;
- kobiety stanowią ponad 10% całej grupy;
- kontynuuje się zasadę współpracy, a nie współzawodnictwa;
- wspólnie dzieli się sukcesy i osiągnięcia;
- władze każdego szczebla popierają integrację i wyrażają swoje poparcie w każdej dziedzinie i na każdym poziomie integracji;⁷

1.5. Integracja płci w siłach zbrojnych

Kobiety decydują się na podjęcie służby wojskowej z kilku co najmniej powodów, ogólnie biorąc związanych z:

1. Charakterem i warunkami pracy w siłach zbrojnych, tj. stała i dobrze płatna praca, gwarantowane ulgi, udogodnienia i gwarantowana opieka zarówno socjalna jak i medyczna dla siebie i swojej rodziny (w tym urlop macierzyński i opieka nad dziećmi), pewna i wysoka emerytura, jednorazowe wsparcie finansowe po wstąpieniu do służby, ponadto prestiż i wysoka pozycja społeczna zawodu wojskowego w społeczeństwie.

2. Aktywnością zawodową kobiet, tj. wysokim poziomem wykształcenia, chęcią wykonywania ciekawej i pasjonującej pracy, poszerzonymi horyzontami zainteresowań.

3. Kulturowymi wzorcami istniejącymi w społeczności, tj. obaleniem stereotypów o podziale ról społecznych i zawodowych na kobiece i męskie.

4. Indywidualnymi predyspozycjami i zamiłowaniem.

⁷ C. Dandeker, *Kobiety w Siłach Zbrojnych: Wielka Brytania w perspektywie porównawczej*, Wykład wygłoszony w dniu 10.02.1995 r.

Istotnym czynnikiem decydującym o wyborze zawodu jest niewątpliwie zespół indywidualnych cech fizycznych i psychicznych, jakimi dysponują kobiety, a które mają wpływ na wypełnianie określonych funkcji wojskowych.

Świat Zachodni jednoznacznie odrzucił tezę, iż kobiety nie posiadają odpowiednich kwalifikacji do służby wojskowej. Wszechstronne badania nad różnicami płciowymi wykazały, iż nie są one istotne, gdy chodzi o poziom inteligencji między kobietami i mężczyznami. Obie płcie mają podobne zdolności zapamiętywania, podobnie konstruują pojęcia, wykonują testy rozumowania i rozwiązuje problemy. Badania potwierdziły tezę, iż każda z płci obdarzona jest pewnymi cechami charakterystycznymi dla danego rodzaju (np. kobiety lepiej widzą w nocy, a mężczyźni mają lepsze wyczucie perspektywy), co nie powinno prowadzić do konkurencji pomiędzy nimi, ale współpracy i wzajemnego uzupełniania swoich zdolności. Ciekawe wyniki przyniosły badania nad poziomem agresji u kobiet i mężczyzn. Mężczyźni są bardziej skłonni do agresji fizycznej i wybierają przedmioty martwe jako jej obiekt, natomiast kobiety angażują się w agresję werbalną. Istnieje także dla płci żeńskiej dziedzina, w której osiągany poziom agresji jest bardzo duży – jest nią ochrona potomstwa, potrzeba której wywołuje intensywną agresję we wszystkich dostępnych odmianach.

Praktycznym czynnikiem, wymuszającym niejako obecność kobiet w wojsku jest sytuacja demograficzna w krajach Europy Zachodniej. Trwały trend zmniejszającego się przyrostu naturalnego nie budzi optymistycznych perspektyw uzyskania pożądanej ilości mężczyzn do służby wojskowej. Niedobór ten zostaje uzupełniony poprzez rekrutację kobiet i obsadzanie w ten sposób vacatów wojskowych. Niepokojącym zjawiskiem jest również obserwowana niechęć młodych chłopców do służby wojskowej. Przykładowo w Niemczech około 160 tys. młodych Niemców odmawia co roku służby wojskowej ze względu na przekonania. Władze wojskowe podejmują różne środki zachęcające do służby wojskowej, poprzez m.in. wypłacanie gratyfikacji finansowych za pozostanie w wojsku ponad 12 miesięcy, ale oczekiwanych rezultatów to nie przynosi.⁸ Pobór kobiet do wojska automatycznie więc rozwiązuje problemy kadrowe.

Analizując czynniki decydujące o wyborze zawodu żołnierza przez kobiety należy zwrócić uwagę na bardzo ważną kwestię naturalnych obowiązków kobiet, jaką jest macierzyństwo. Do roku 1976 kobiety zachodzące w ciążę automatycznie były zwalniane z armii natowskich. Dopiero oświadczenie sądowe

⁸ F. Kuligowska, *Kobiety do boju*, Polityka z 10.01.1998.

uznało przepisy zezwalające na takie postępowanie za sprzeczne z konstytucją. Obecnie kobiety posiadają prawo do przedterminowego rozwiązania kontraktu w przypadku wyjścia za mąż lub urodzenia dziecka, jednakże nie oznacza to końca ich kariery wojskowej. Polityka państw natowskich w stosunku do żołnierzy – matek jest szczególna. Uznają rolę matki jako wypełnianie celu nadrzędnego, ważnego ze względu na podtrzymywanie ludzkiego gatunku, rodzinne wychowanie nowych pokoleń, zaszczepianie tradycji kulturowych, narodowych i patriotycznych tak ważnych dla obronności kraju, władze państwowe i wojskowe nie stwarzają dylematów: służba wojskowa czy macierzyństwo, ale zachęcają kobiety do wypełniania ich naturalnej misji – rodzenia dzieci. Wprowadzone w życie prorodzinne akty prawne umożliwiają utrzymanie w służbie kobiet ciężarnych, odpowiednie środki finansowe pozwalają na funkcjonowanie całego zaplecza związanego z opieką nad dziećmi: żłobki, przedszkola, szkoły, co stwarza kobiecie szansę powrotu do służby wojskowej po wymaganym okresie opieki nad dzieckiem.

Tematem, który wzbudza wiele emocji, a który jest szczególnie chętnie podnoszony przez prasę, jest wzajemna relacja pomiędzy obiema płciami, szczególnie w aspekcie kontaktów seksualnych. Zgodnie z kodeksem postępowania wojskowego zwierzchnikom zabronione jest utrzymywanie wszelkich kontaktów o podłożu seksualnym z podwładnymi – nie tylko wymuszonych, ale także i dobrowolnych. Sprawa molestowania seksualnego szczególnie modna stała się w armii USA. Tamtejszy regulamin wojskowy definiując cudzołóstwo jako romans z cywilem pozostającym w związku małżeńskim przewiduje karę roku więzienia. Podobnie za fraternizację, czyli utrzymywanie stosunków seksualnych z pozostającą w czynnej służbie osobą odmiennej płci grozi kara dwóch lat więzienia.⁹ W praktyce sprawy załatwiane są najczęściej na drodze administracyjnej, poprzez reprimendę, naganą, przeniesienie do innej jednostki, degradację, ewentualnie honorowe zwolnienie ze służby. Zdarzały się jednak przypadki wyjątkowo ostrych kar, np. oficera armii USA oskarżonego o kilkakrotne gwałty, postępowanie niegodne oficera, cudzołóstwo oraz utrudnianie śledztwa – ukarano dożywotnim więzieniem.¹⁰

⁹ S. Walczak, *Porucznik Flinn nie wykonała rozkazu*, Rzeczypospolita z 31.05-1.06.1997.

¹⁰ T. Lis, *Skandal w armii USA*, Rzeczypospolita z dnia 9-11.11.1996.

2. WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET W WYBRANYCH ARMIACH PAŃSTW NATO

Analiza danych zaczerpniętych z „The Military Balance 1999/2000” pozwala szacunkowo przyjąć, iż obecnie w armiach państw – członków NATO służy około 261,319 tys. kobiet, z czego prawie 40 tys. posiada stopnie oficerskie. Udział kobiet w armiach poszczególnych państw przedstawia niniejsze zestawienie:

Państwo	Liczba kobiet – żołnierzy w służbie wojskowej	W %
BELGIA	2570	6,1
WLK. BRYTANIA	15 860	7,5
GRECJA	5520	3,3
DANIA	1020	4,1
HISZPANIA	3800	2,0
KANADA	6100	10,1
LUKSEMBURG	0	0
HOLANDIA	1920	3,4
NORWEGIA	185	0,6
PORTUGALIA	0	0
USA	199 900	14,6
TURCJA	0	0
FRANCJA	22 790	7,2
NIEMCY	1440	0,4
CZECHY	brak danych	-
POLSKA	214	0,1
WĘGRY	brak danych	-

Kobiety w armiach NATO odbywają służbę wojskową w korpusach osobowych szeregowych, podoficerów i oficerów. Pracują i służą w sztabach, instytucjach administracyjno-zaopatrzeniowych, służbie zdrowia, organach sprawiedliwości, a co najważniejsze – w składach załóg okrętów bojowych i pomocniczych, samolotów i śmigłowców. Nie istnieją żadne prawne ograniczenia dotyczące awansowania kobiet i zajmowania przez nie stanowisk w armii. Mogą być

zatem mianowane do stopni generalskich i admirałskich oraz zajmować stanowiska dowódcze, a szeroka informacja o służbie w siłach zbrojnych i reklama tej służby wywołuje duże zainteresowanie wielu młodych kobiet.

2.1. Stany Zjednoczone Ameryki Północnej

Służba kobiet w siłach zbrojnych USA rozpoczęła się w czasie II wojny światowej, krótko po ataku Japończyków na Pearl Harbor w grudniu 1941 r. Okoliczności wojenne spowodowały potrzebę włączenia pilotek amerykańskich do działań wojennych związanych z przeprowadzeniem masy samolotów do Wielkiej Brytanii. W tym czasie Prezydent F.D. Roosevelt podpisał ustawę o możliwości służenia kobiet w SZ. Powstał wtedy korpus pomocniczy kobiet w armii oraz WASPs (Women Air Force Service Pilots). Nie obyło się bez ofiar śmiertelnych wśród kobiet – 38 pilotek zginęło w działaniach wojennych, jednakże z powodu braku oficjalnego statusu wojennego nie zostały one pochowane wg ceremoniału wojskowego. Pod koniec wojny służyło w wojsku ponad 900 pilotek, które wykonały ponad 60 milionów mil lotu, a wskaźnik wypadków był trzy razy mniejszy od wskaźnika wypadków dla mężczyzn, w stosunku do tych samych zadań.¹¹

Obecnie służba wojskowa kobiet odbywa się zgodnie ze Zbiorem Praw Stanów Zjednoczonych oraz dyrektywami ministra obrony USA i ministrów rodzajów wojsk. Zgodnie z tymi wytycznymi szkolenie i służba kobiet oraz mężczyzn odbywa się wg jednego programu, z wyłączeniem niektórych norm odnośnie przygotowania fizycznego. Nabór kobiet odbywa się na podobnych zasadach, jak mężczyzn, tzn. ochotniczo w wieku 17 – 26 lat, werbunku dokonuje się niejednokrotnie w szkołach językowych dla cudzoziemców. Ochotniczki poddawane są wszechstronnym badaniom medycznym i kwalifikacyjnym przez specjalnie powołane komisje. Podczas badań sprawdzany jest stan zdrowia, poziom wykształcenia, szczególne uzdolnienia oraz możliwości wykorzystania kandydatek w wybranej przez nie specjalności wojskowej.

Na przełomie 1992 i 1993 r. powołana została przez Prezydenta USA specjalna Komisja ds. Przydziału Kobiet w Siłach Zbrojnych, składająca się

¹¹ K. Loranty, W. Lach, *Socjologiczne....*, op. cit., s. 14.

z 15 członków.¹² Zadaniem komisji było zbadanie i wydanie opinii pod rozważę Prezydenta dotyczącej służby kobiet. Komisja uznała, iż kobiety mogą służyć na niektórych typach okrętów wojennych, mogą wchodzić w skład załóg: lotniskowców, krążowników, niszczycieli – przede wszystkim raketowych. Ale równocześnie utrzymano zakaz służby kobiet na okrętach bojowych, okrętach podwodnych, w pododdziałach i oddziałach specjalnego przeznaczenia, w składach załóg samolotów bezpośrednio uczestniczących w działaniach bojowych.¹³

Pomimo jednolitego procesu naboru i szkolenia, kobiety w dalszym ciągu nie są brane pod uwagę przy obsadzaniu stanowisk związanych bezpośrednio z wykonywaniem niektórych zadań bojowych. W wojskach lotniczych w dalszym ciągu obowiązuje ustawa z 1948 roku wykluczająca kobiety z działań bojowych, tj. kierowania samolotami typu F (Fighter – myśliwski) i B (Bomber – bombowiec). W wojskach lądowych takiego ograniczenia nie stosuje się, ponieważ uwzględniono wariant, iż wojna przyszłości może toczyć się także na terenie Stanów Zjednoczonych. Jednakże nie oznacza to zupełnego zakazu służby na stanowiskach „combat” (wojenny lub biorący udział w działaniach bojowych) – kobiety nie mogą służyć tam, gdzie istnieje niebezpieczeństwo konkretnych działań bojowych. Granicą tego typu działania jest tyłowy obszar działania brygady, zgodnie z zasadą: „im bliżej działania bojowe, tym dalej od nich kobiety”. Kobiety w marynarce wojennej nie mogą służyć na okrętach i samolotach przeznaczonych do potencjalnych misji bojowych. Mimo tych prawnych ograniczeń, kobiety odgrywają coraz bardziej aktywną i widoczną rolę w armii USA. Świadczy o tym fakt, iż np. w czasie wojny w Zatoce Perskiej w działaniach wojennych wzięło udział 33 tys. kobiet, które stanowiły 6,2% stanu osobowego armii amerykańskiej, biorącej udział w tym konflikcie.

Według danych zaczerpniętych z „The Military Balance 1999/2000” w Stanach Zjednoczonych służy obecnie 199,900 tys. kobiet; stanowią one ponad 14,6% całego stanu osobowego armii i jest to największa liczba pań w armiach państw NATO. Ciekawostką jest, iż w 1993 r. na stanowisko Ministra Lotnictwa mianowana została pierwsza kobieta, która objęła tak wysokie stanowisko wojskowe w SZ USA – pani Sheila Widnall.

W poszczególnych rodzajach wojsk, w porównaniu z mężczyznami, liczba kobiet przedstawia się to następująco:

¹² Zob. Raport to the President *Women in Combat*, New York 1993 r., s. 11.

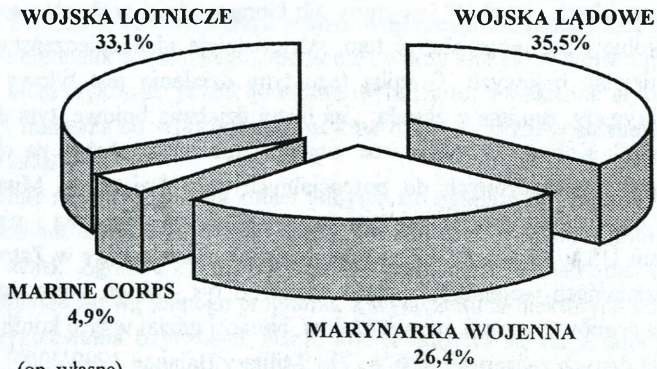
¹³ W. Grządkowski, *Kobiety w siłach morskich NATO*, Przegląd Morski z 1994, nr 4.

Tabela 1

Liczba kobiet i mężczyzn w poszczególnych rodzajach
sił zbrojnych USA

Rodzaj sił zbrojnych	Mężczyźni	Kobiety
Wojska lądowe	469 300	71 000
Marynarka wojenna	369 800	52 800
Wojska lotnicze	361 400	66 300
Marine Corps	171 000	9800

(op. własne)

(op. własne)

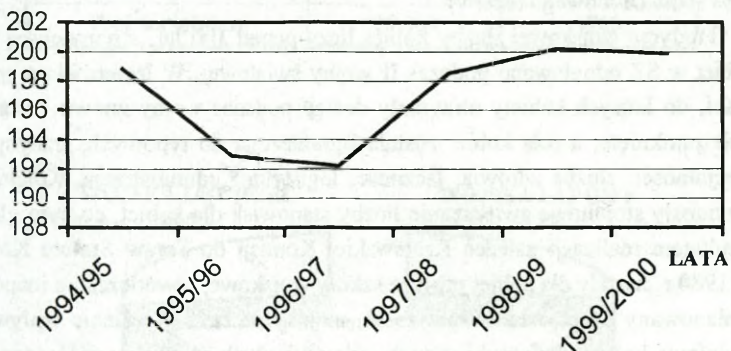
Rys. 1. Udział kobiet w SZ Stanów Zjednoczonych (w %)

Największy odsetek kobiet służy w wojskach lądowych – 35,5% oraz w lotnictwie – 33,1%. W marynarce wojennej zatrudnionych jest 26,4% kobiet, a w Marine Corps – 4,9%.

Polityka zatrudniania kobiet w SZ USA od kilku lat się nie zmienia. W okresie od 1994 do 2000 liczba żołnierzy – kobiet utrzymywała się praktycznie na

tym samym poziomie, ze stosunkowo niewielkim spadkiem na przełomie roku 1996/97. Od tego czasu kształtuje się na prawie nie zmienionym poziomie (zob. rys. 2). Natomiast liczba żołnierzy – mężczyzn w tym samym okresie spadła z 1 451 700 do 1 171 600 osób (zob. rys. 3). Niewątpliwie spadek ten związany był z redukcją sił zbrojnych na całym świecie, nie wpłynął on jednak niekorzystnie na politykę zatrudniania kobiet w amerykańskich SZ.

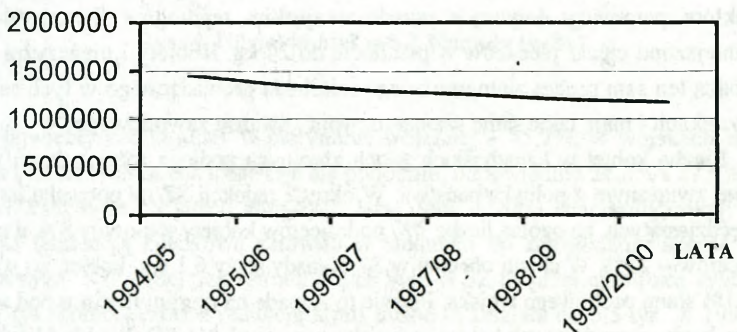
LICZBA KOBIET (w tys.)

(op. własne)

Rys. 2. Proces zatrudniania żołnierzy – kobiet w SZ USA w latach 1994 – 2000

LICZBA MĘŻCZYŹN

(op. własne)

Rys. 3. Proces zatrudniania żołnierzy – mężczyzn w SZ USA w latach 1994 – 2000

2.2. Kanada

Siły zbrojne Kanady zajmują czołową pozycję w świecie pod względem proporcji kobiet do mężczyzn oraz liczby dostępnych dla kobiet stanowisk. Od kilkunastu lat następuje systematyczny wzrost liczby kobiet w armii, z około 1500 w roku 1971 do ponad 6500 w 1998 r. Obecnie kobiety stanowią około 10,1% stanu sił regularnych. W rezerwie znajduje się ponad 15 500 kobiet, tj. 18% stanu osobowego rezerwy.

Tradycja wojskowej służby kobiet liczy ponad 100 lat, a największą liczbę kobiet w SZ odnotowano podczas II wojny światowej. W latach 50. te specjalności, do których kobiety otrzymały dostęp podczas wojny znowu zostały dla nich zamknięte, a rola kobiet została ograniczona do typowych, tradycyjnych specjalności: służba zdrowia, łączność, logistyka i administracja. Kolejne lata przyniosły stopniowe zwiększanie liczby stanowisk dla kobiet, co było głównie rezultatem realizacji założeń Królewskiej Komisji do Spraw Statutu Kobiet.¹⁴ W 1980 r. zostały dla kobiet otwarte szkoły wojskowe, równocześnie rozpoczęto zaplanowany na pięć lat eksperyment, mający na celu określenie wpływu zatrudnienia kobiet w nietradycyjnych rodzajach służb na skuteczność operacyjną jednostek. Po jego zakończeniu decyzją Kanadyjskiego Trybunału Praw Człowieka otworzono wszystkie wojskowe stanowiska dla kobiet, za wyjątkiem okrętów podwodnych i duszpasterstwa rzymskokatolickiego. Tym samym liczba stanowisk i specjalności dostępnych dla kobiet wzrosła do 75%. Zasady naboru żołnierzy są jednakowe dla obu płci, chociaż specjalnie dla kobiet zmieniono niektóre parametry dotyczące przede wszystkim wymogów fizycznych, np. zmniejszono ciężar plecaków w piechocie do 24 kg. Kobiety i mężczyźni przechodzą ten sam proces zintegrowanego szkolenia prowadzonego w tych samych warunkach i mają takie same szanse rozwoju i awansu zawodowego.

Liczba kobiet w kanadyjskich siłach zbrojnych podlega różnorodnym wahaniom związanym z polityką państwa. W okresie redukcji SZ na początku lat dziewięćdziesiątych, na ogólną liczbę 790 podoficerów kobiety stanowiły 8%, a na 576 oficerów – 21%. W chwili obecnej w SZ Kanady służy 6,1 tys. kobiet, co stanowi 10,1% stanu osobowego wojska. Pasuje to Kanadę na drugim miejscu pod względem liczby zatrudnionych kobiet w wojsku w armiach NATO. Rozkład liczby kobiet i mężczyzn w poszczególnych rodzajach SZ kształtuje się następująco:

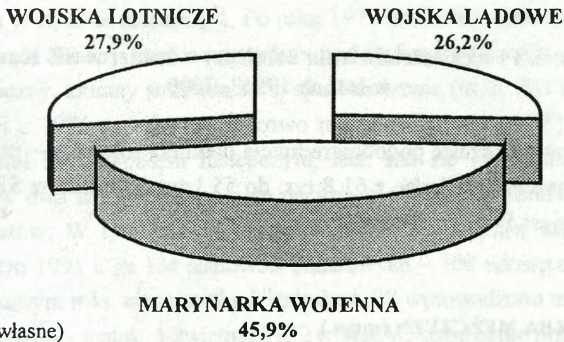
¹⁴ Opracowanie własne B.S., *Kobiety w siłach zbrojnych Kanady*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny, 1999, nr 3, s. 84-85.

Tabela 2

Liczba kobiet i mężczyzn w poszczególnych rodzajach
sił zbrojnych Kanady

Rodzaj sił zbrojnych	Mężczyźni	Kobiety
Wojska lądowe	20 900	1600
Marynarka wojenna	9000	2800
Wojska lotnicze	15 000	1700

(op. własne)

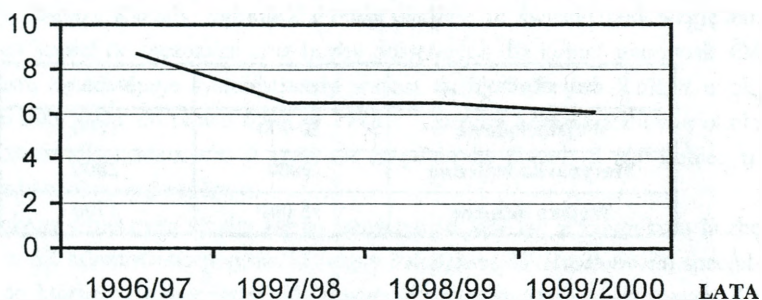

Rys. 4. Udział kobiet w SZ Kanady (w %)

Najwięcej kobiet służy w marynarce wojennej – 45,9%, w wojskach lądowych i lotniczych liczba kształtuje się podobnie, odpowiednio 26,2% i 27,9%.

W kanadyjskich siłach zbrojnych lata 1996 – 2000 charakteryzowały się ogólną tendencją spadkową zarówno w stosunku do zatrudniania kobiet, jak i mężczyzn. Najwięcej pań zatrudnionych było w SZ na przełomie roku 1996/97 – 8,7 tys. kobiet. Wraz z redukcją armii liczba ta zmalała do 6,5 tys. w 1998 r. i do tej pory praktycznie utrzymuje się na jednakowym poziomie (zob. rys. 5).

LICZBA KOBIET (w tys.)

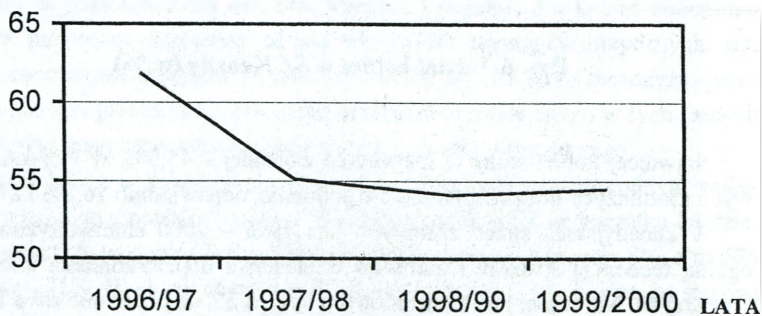

(op. własne)

Rys. 5. Proces zatrudniania żołnierzy – kobiet w SZ Kanady w latach 1996 – 2000

W tym samym czasie podobna redukcja dotknęła żołnierzy – mężczyzn, kiedy to zmniejszono ich liczbę z 61,8 tys. do 55,1 tys. Obecnie w SZ Kanady zatrudnionych jest 54,5 tys. mężczyzn.

LICZBA MĘŻCZYŹN (w tys.)

(op. własne)

Rys. 6. Proces zatrudniania żołnierzy – mężczyzn w SZ Kanady w latach 1996 – 2000

2.3. Wielka Brytania

Tradycja wojskowej służby kobiet sięga w Wielkiej Brytanii czasów I wojny światowej, w której uczestniczyło około 32 tys. kobiet, służąc w Królewskich Siłach Powietrznych (RAF). W czasie II wojny światowej ich liczba zwiększyła się do ponad 250 tys., co spowodowało utworzenie w ramach brytyjskich sił bojowych Kobiecego Korpusu Królewskich Sił Powietrznych (WRAF). W 1945 r. kobiety stanowiły 15% stanu RAF. W 1949 r. WRAF odłączył się od SZ jako odrębna organizacja, utworzony został także w tym samym roku Kobięcy Korpus Armii Królewskiej (WRAC), jako dowód uznania zasług kobiet w obydwu wojnach światowych. Jednakże równocześnie kobiety zostały całkowicie wyłączone z pełnienia obowiązków służbowych na stanowiskach bojowych, wycofano nawet broń z procesu szkolenia. Do 1979 r. kobiety stanowiły zaledwie 2,5% stanu armii, a w RAF-ie niecałe 6%. Po roku 1979 armia brytyjska zaczęła przechodzić znaczące zmiany, przede wszystkim pod wpływem takich czynników jak niż demograficzny, zmiany strukturalne w społeczeństwie (m.in. Akt o Dyskryminacji Płciowej z 1975 r., który początkowo nie obowiązywał w SZ). W 1980 r. WRAC przestał być korpusem zastępczym, lecz stał się integralną częścią sił zbrojnych, a w dwa lata później podjęto decyzję o obowiązku szkolenia z bronią nowych rekrutów. W tym samym czasie WRAC stał się piątą szkołą wyższą w Sandhurst. Do 1991 r. ze 134 stanowisk służbowych – 100 udostępniono kobietom. W tym samym roku we wszystkich rodzajach SZ wprowadzono urlopy macierzyńskie dla kobiet – matek. 5 kwietnia 1992 r. WRAC ostatecznie przestał istnieć, a nowe ochotniczki są przyjmowane przez wspólną mieszaną komisję wojskową.

Przygotowaniem kobiet do służby wojskowej zajmuje się specjalna organizacja Pomocnicza Służba Kobiet, która posiada własną bazę szkoleniową. W siłach powietrznych program szkolenia jest jednakowy dla oficerów obu płci, natomiast w wojskach lądowych i marynarce wojennej różni się treścią i czasem trwania. Rząd brytyjski stworzył kobietom możliwość zdobywania nowych wojskowych specjalności – kobiety wchodzi w skład załóg czołgów i bojowych wozów piechoty. Istnieje jednak zakaz służby kobiet na okrętach podwodnych oraz na pokładach samolotów myśliwskich i szturmowych, a także brania udziału w bezpośrednich działaniach bojowych. Zgodnie z prawodawstwem europejskim dotyczącym równego dostępu do zatrudnienia, niedostępność stanowisk wojskowych dla kobiet musi być uzasadniona pod względem efektywności operacyjnej i bezpieczeństwa narodowego. Zgodnie z tym, kobiety mogą przeby-

wać w odległości 8 km od frontu lub bliżej, jeżeli wymaga tego konkretna sytuacja, a zasadniczym kryterium w tej sprawie jest efektywność działania wojska.

Szczególne zainteresowanie kobiet służbą wojskową zaistniało w okresie wojny w Zatoce Perskiej, w której kobiety – piloci brały aktywny udział. W działaniach wojennych w tym okresie wzięło udział 1110 kobiet, które stanowiły 2,8% sił brytyjskich użytych w Zatoce Perskiej. Była to największa operacja wojenna kobiet brytyjskich po zakończeniu II wojny światowej.

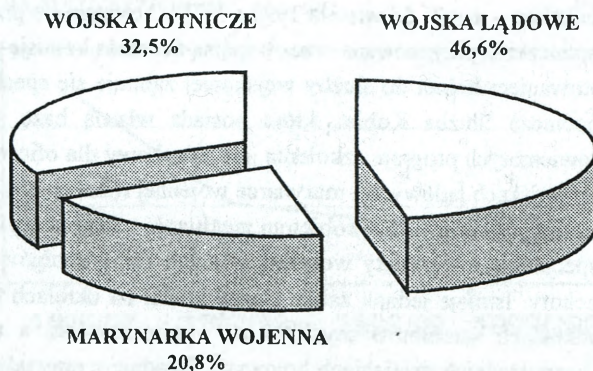
Aktualnie służbę pełni 15,86 tys. kobiet, stanowią one 7,5% stanu osobowego armii. W poszczególnych rodzajach sił zbrojnych przedstawia się to następująco (w porównaniu z mężczyznami):

Tabela 3

Liczba kobiet i mężczyzn w poszczególnych rodzajach sił zbrojnych Wielkiej Brytanii

Rodzaj sił zbrojnych	Mężczyźni	Kobiety
Wojska lądowe	113 500	7400
Marynarka wojenna	43 700	3300
Wojska lotnicze	55 200	5160

(op. własne)

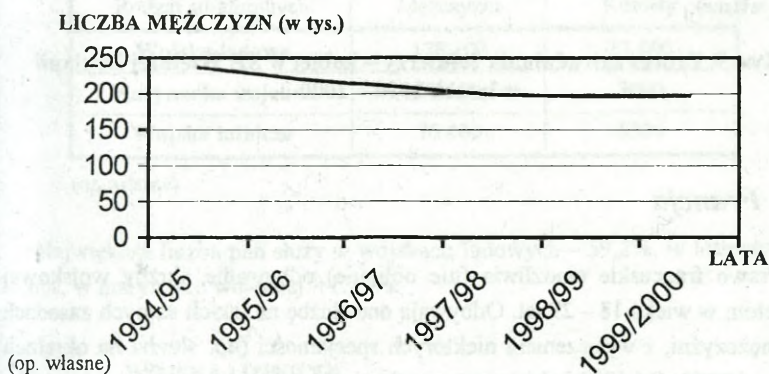

(op. własne)

Rys. 7. Udział kobiet w SZ Wielkiej Brytanii (w %)

Najwięcej kobiet służy w wojskach lądowych – 46,6%, następnie w lotnictwie – 32,5% oraz w marynarce wojennej – 20,8%.

Projekt reform politycznych przewiduje wzrost zatrudnienia kobiet w całych siłach zbrojnych docelowo do 10% (nie licząc personelu medycznego) oraz szerokie zmiany w zakresie struktur organizacyjnych i administracyjnych. Obecnie wszystkie trzy rodzaje sił zbrojnych poszukują możliwości szerokiego zatrudnienia kobiet. Na pewno proces zwiększenia zatrudnienia nie będzie łatwy, przy założeniu, iż liczba wojska ma zostać zredukowana o 30%, co było widoczne już w latach 1994 – 2000. Liczba żołnierzy – mężczyzn spadła wtedy z 236,65 tys. do 196,54 tys.

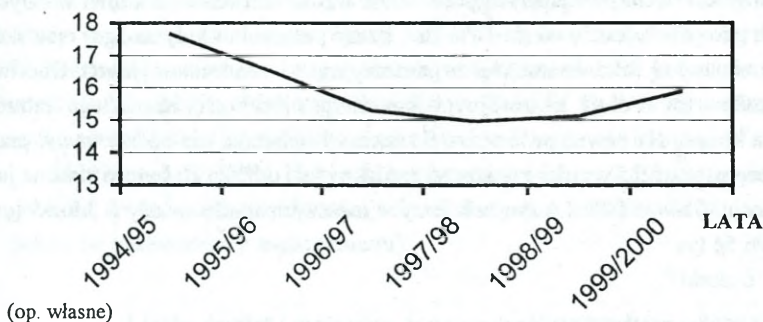

Rys. 8. Proces zatrudniania żołnierzy – mężczyzn w SZ Wielkiej Brytanii w latach 1994 – 2000

W tym samym okresie liczba żołnierzy – kobiet zmalała również z 17,65 tys. w 1994 r. do 14,95 tys. na przełomie roku 1997/98, ale w następnych latach stopniowo zaczęła zwiększać się do stanu obecnego.

Jeżeli żeńska część armii nowego modelu ma osiągnąć ustalony poziom 10% kobiet, to wojsko będzie jeszcze musiało zwiększyć nabór kobiet w ciągu najbliższych kilku lat.

LICZBA KOBIET (w tys.)

Rys. 9. Proces zatrudniania żołnierzy – kobiet w SZ Wielkiej Brytanii w latach 1994 – 2000

2.4. Francja

Prawo francuskie umożliwia (nie obliuguje) odbywanie służby wojskowej kobietom w wieku 18 – 29 lat. Odbywają one służbę na takich samych zasadach jak mężczyźni, z wyłączeniem niektórych specjalności (np. służba na okrętach podwodnych). Od 1989 kobiety rozpoczęły służbę w jednostkach pomocy technicznej, od roku 1988 w służbie współpracy. Kobiety przewidziane są do służby na stanowiskach inżynieryjno-technicznych, administracyjnych, kwatermistrzowskich, w instytucjach naukowo-badawczych. Nie biorą udziału w działaniach bojowych sił powietrznych i marynarki wojennej. Przeszkolenie kobiet i mężczyzn jest jednakowe tylko w zakresie medycyny wojskowej, pozostałe programy szkolenia różnią się zarówno w treści, jak i w formie. Kobiety pragnące zostać oficerami mają możliwość nauki w 2-letnich szkołach oficerskich. Przed rozpoczęciem nauki zawierają kontrakt z SZ na dalszą służbę po ukończeniu szkoły na okres nie krótszy niż 5 lat. Kobięcy personel medyczny w stopniach podoficerów szkolony jest w specjalnej szkole w Tulonie, po ukończeniu której kursantki odbywają miesięczne przeszkolenie ogólne, a potem kierowane do jednostek, szpitali i innych ośrodków medycznych. Kontrakty z nimi zawierane są na co najmniej 16 – 24 miesięcy.

Zainteresowanie służbą wojskową jest duże i coraz powszechniejsze. Co-rocennie liczba stanowisk przeznaczonych dla kobiet jest znacznie mniejsza niż liczbą ochotniczek. W 1996 r. zakwalifikowano 1453 osoby spośród 4256 kandydatek.¹⁵

Aktualnie w SZ Francji służy 22,79 tys. kobiet, które stanowią 7,2% stanu armii. W poszczególnych rodzajach wojsk, w porównaniu z mężczyznami przedstawia się to następująco:

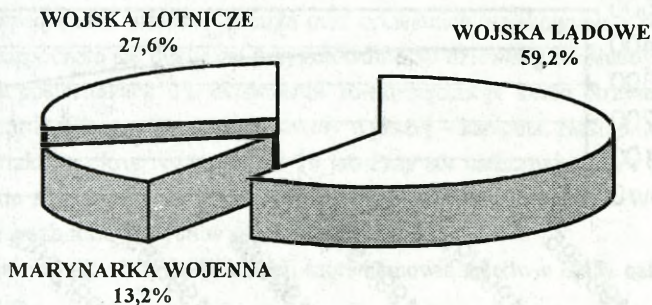
Tabela 4

Liczba kobiet i mężczyzn w poszczególnych rodzajach sił zbrojnych Francji

Rodzaj sił zbrojnych	Mężczyźni	Kobiety
Wojska lądowe	178 300	13 490
Marynarka wojenna	62 600	3000
Wojska lotnicze	76 400	6300

(op. własne)

Największa liczba pań służy w wojskach lądowych – 59,2%, w lotnictwie – 27,6%, w marynarce wojennej – 13,2%.

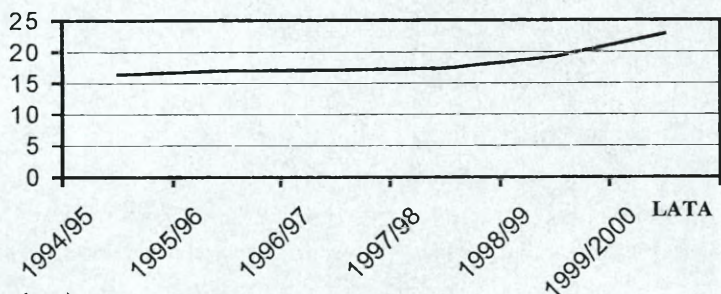

(op. własne)

Rys. 10. Udział kobiet w SZ Francji (w %)

¹⁵ M. Szlachta, *Reforma Sił Zbrojnych Francji (1997-2002). Stan obecny, istota, koszty*, Zeszyty Naukowe AON, 1999 r., nr 2, s.191.

LICZBA KOBIET (w tys.)

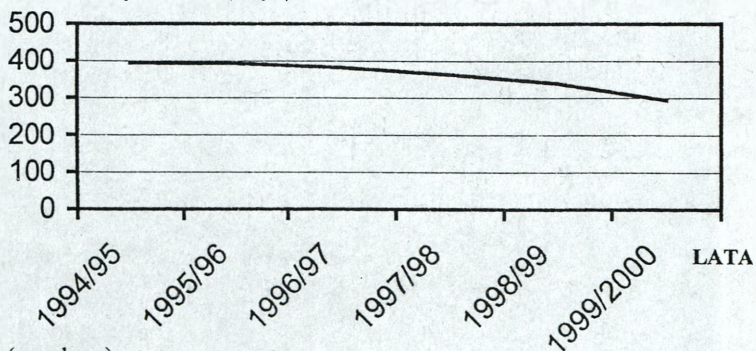
(op. własne)

Rys. 11. Proces zatrudniania żołnierzy – kobiet w SZ Francji w latach 1994 – 2000

Okres ostatnich 6 lat przyniósł wzrost liczby kobiet z 16,4 tys. w 1994 r. do 22,79 tys. w 2000 r.

W tym samym czasie zatrudnienie żołnierzy – mężczyzn w SZ Francji spadło z 393,2 tys. do 294,51 tys., co związane było z redukcją sił zbrojnych na świecie.

LICZBA MĘŻCZYZN (w tys.)

(op. własne)

Rys. 12. Proces zatrudniania żołnierzy – mężczyzn w SZ Francji w latach 1994 – 2000

Francja jest przykładem państwa, w którym liczba kobiet w SZ systematycznie wzrasta. Żadne inne państwo natowskie nie prowadzi polityki kadrowej tak jednoznacznie sprzyjającej zatrudnianiu kobiet w wojsku.

2.5. Niemcy

Niemieckie siły zbrojne doświadczyły wojskowej służby kobiet w czasie II wojny światowej, podczas której kobiety były powoływane do wojska. W Wehrmachcie służyło około 450 tys. kobiet i chociaż brały udział w walce, niestety nie otrzymały żadnych odznaczeń, a oficjalnie o ich udziale w wojnie się nie mówi. W byłej NRD istniał prawny przepis umożliwiający obowiązkowy pobór kobiet do wojska w sytuacji zagrożenia.

Obecna niemiecka konstytucja zabrania kobietom walczyć na wojnie. Artykuł 12a ustawy zasadniczej głosi, iż kobiety „w żadnym wypadku” nie mogą pełnić służby wojskowej z bronią w ręku. Zapis ten pozostaje w sprzeczności z przestrzeganą w Unii Europejskiej zasadą równouprawnienia przedstawicieli obu płci. Zgodnie z niedawnym wyrokiem Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości w Luksemburgu, armia niemiecka musi dać kobietom szansę służby wojskowej z bronią w ręku.¹⁶

Jak dotąd kobiety mogą służyć jedynie w oddziałach medycznych, przysługuje im specjalność oficera – lekarza oraz orkiestrach wojskowych. Od 1 lipca 1989 r. rozpoczęło się cykliczne przygotowanie 50 dziewcząt do służby na medycznych posterunkach. Po ukończeniu 16-miesięcznego kursu otrzymują one stopień porucznika, po ukończeniu szkoły wyższej – kapitana. Następnie podpisują kontrakt na okres nie mniej niż 16 lat. Przy tak nielicznej kadrze kobiecej niemieckie siły zbrojne mają jedną kobietę generała – Verenę von Weymarn, dowódcę służb medycznych w siłach powietrznych.¹⁷

Obecnie w SZ służy 1440 kobiet, które stanowią zaledwie 0,4% całej armii niemieckiej.

¹⁶ J. Haszczyński, *Niemka w mundurze i z bronią w ręku*, Rzeczypospolita z dnia 12.01.2000 r.

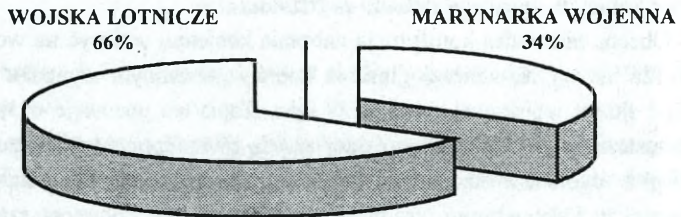
¹⁷ F. Kuligowska, *Kobiety...*, op. cit.

Tabela 5

Liczba kobiet i mężczyzn w poszczególnych rodzajach sił zbrojnych Niemiec

Rodzaj sił zbrojnych	Mężczyźni	Kobiety
Wojska lądowe	228 300	0
Marynarka wojenna	27 610	490
Wojska lotnicze	75 450	950

(op. własne)

(op. własne)

Rys. 13. Udział kobiet w SZ Niemiec (w %)

Najliczniejsza grupa kobiet służy w wojskach lotniczych – 66% w korpusie medycznym, natomiast 34% w marynarce wojennej.

Determinacja, z jaką niemieckie kobiety walczą o możliwość służby w siłach zbrojnych na stanowiskach nie tylko medycznych pozwala rokować, iż w najbliższej przyszłości polityka władz państwowych dotycząca służby kobiet w SZ ulegnie zmianie, z korzyścią dla chcących pełnić normalną służbę wojskową pań.

2.6. Republika Czeska

Udział kobiet w regularnych jednostkach wojskowych w Czechach związany jest z działaniami wojennymi obejmującymi II wojnę światową. Wcześniejsze przepisy, obowiązujące po roku 1918 zabraniały kobietom służbę wojskową. O ich przyjęciu na własną odpowiedzialność zdecydował dowódca jednostki w Związku Radzieckim – płk Ludwik Swoboda, który w rozkazie batalionowym zdecydował, iż kobietom włączonym w szeregi wojska czeskiego nadaje się stopień szeregowego i obowiązuje je to samo podstawowe przeszkolenie co mężczyzn. Wkrótce kobiety przeszły swój chrzest bojowy w bitwie pod miejscowością Sokołowo, w której udział brało 38 kobiet, a 11 zostało odznaczonych. W kolejnej bitwie Armii Czeskiej udział wzięły już 82 kobiety, służąc m.in. jako telefonistki i obsługa radiostacji oraz dział przeciwlotniczych. Czeskie kobiety służyły również w armiach państw koalicji antyhitlerowskiej, m.in. w armii brytyjskiej i francuskiej. W okresie powojennym nikt nie negował udziału i zasług kobiet w odzyskaniu niepodległości, w strukturach armii zaczęły pracować na pokojowych etatach, tworząc obowiązujący do dziś model współpracy kobiet i mężczyzn w SZ.¹⁸

Obecnie kobiety zatrudnione są na różnych specjalistycznych i sztabowych stanowiskach na wszystkich szczeblach organizacyjnych, najwięcej z nich służy w wojskach łączności, obsłudze naziemnej lotnictwa, w administracji i służbie szyfrowej, w wojskach radiotechnicznych i logistyce.

Kobiety stanowią 2% ogólnego stanu wojska. Przeważająca większość – 75% kobiet pracuje w korpusie chorążych, pozostałe mają stopnie oficerskie. Najwięcej kobiet służy na szczeblu brygady – 25% oraz w bazach lotniczych – 13%. Na szczeblu batalionu, dywizjonu służy około 9% kobiet na stanowiskach w korpusie chorążych.

W czeskich wyższych szkołach wojskowych kształcą się dziewczęta głównie w specjalnościach: wojska łączności i przeciwchemiczne, służba meteorologiczna, topograficzna, budownictwo lądowe, służby logistyczne i humanitarne. Kobiety mają także możliwość kształcenia się w rocznych szkołach chorążych w podobnych specjalnościach. Pracę zawodową kontynuują w powiatowych, miejskich i obwodowych komendach wojskowych, gdzie zatrudnione są w pionie administracji, a także na stanowiskach w Ministerstwie Obrony, Sztabie Generalnym, dowództwach korpusów, szkołach oficerskich i wyższych, ośrodkach szkolenia, jednostkach specjalnych i dowództwie obrony terytorialnej.

¹⁸ R. Blazek, *Kobiety w armii Republiki Czeskiej*, Zeszyty Naukowe AON, 1997 r., nr 4, s. 230.

3. WOJSKOWA SŁUŻBA KOBIET W INNYCH PAŃSTWACH

3.1. Izrael

Izraelska armia uważana jest za jedną z najsprawniejszych na świecie. W sześciomilionowym państwie, graniczącym z Libanem, Syrią, Jordanią i Egiptem, silna armia jest po prostu niezbędna. Jako państwo Izrael zniknął z mapy globu 25 wieków temu, by odrodzić się po II wojnie światowej, podczas której dokonano na Żydach największej zbrodni w historii świata. Przez 50 lat, od momentu powstania państwa Izrael, ten mały kraj, aby przeżyć brał udział w ponad dwunastu wojnach, w każdej z nich walczyły także kobiety. Aktywność kobiet w obronie żydowskiej ziemi sięga legendarnych czasów obrony Masady – wielkiej góry na pustyni w pobliżu Morza Martwego, na której znajduje się twierdza zbudowana przez Nerona. obrońcy góry, m.in. kobiety i dzieci, aby nie dostała się ona w ręce wroga popełnili zbiorowe samobójstwo. Do tej pory elitarne jednostki izraelskie, także kobiece, składają tam przysięgę, a są w niej słowa, żeby nigdy nie powtórzyła się Masada.¹⁹ Udział kobiet w armii zwiększył się podczas imigracji ludności do Palestyny. Kobiety zaczęły odgrywać ważną rolę w organizacji żydowskich sił zbrojnych w Palestynie.

Podczas I wojny światowej nie brakowało przykładów na bohaterski udział kobiet żydowskich w działaniach wojennych. W zmaganiach o utworzenie samodzielnego państwa żydowskiego kobiety przyłączyły się do wielu podziemnych grup, służąc jako pełnowartościowi żołnierze. Podczas II wojny światowej kobiety zgłaszały się ochotniczo do pomocy Brytyjczykom, służąc w Egipcie i we Włoszech, a pod koniec wojny pomagały ludności żydowskiej w przetrwaniu holocaustu. Wojna o niepodległość kraju w 1948 r. była wojną, w której kobiety walczyły jako żołnierze na całym froncie. Łącznie służyło około 12 tys. kobiet, wiele poniosło rany i straciło życie. W tym okresie utworzono oficjalnie – 28 maja 1948 r. Korpus Kobiety CHEN (w języku hebrajskim „chen” podkreśla urok i wdzięk). Decyzję o powołaniu korpusu podjęto m.in. z powodu niedoborów kadrowych w izraelskich siłach zbrojnych (IDF), a miał on spełniać następujące zadania:

¹⁹ T. Jastrun, *Najpiękniejsza armia świata*, Twój Styl z 1999 r.

1) pośrednie wzmocnienie IDF w bezpośredniej walce z powodu niedostatku siły męskiej;

2) współdziałanie kobiet jako obywaterek w umacnianiu bezpieczeństwa i obrony kraju;

3) pomoc w edukacji społeczeństwa imigracyjnego.²⁰

W nowo zorganizowanej armii izraelskiej oficjalnie zakazano kobietom służby na pierwszej linii frontu, jednakże na tyłach jednostek bojowych kobiety z CHEN wykonywały wiele zadań w celu zabezpieczenia łączności, wywiadu, rozpoznawania zdjęć lotniczych, opieki medycznej czy napraw uszkodzonych samolotów.

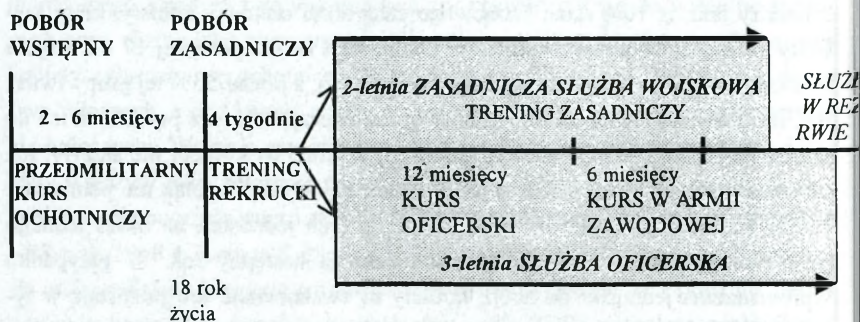
Według „Military Service Law” z 1959 r. wszystkie kobiety, które osiągnęły 18 rok życia podlegają obowiązkowi wcielenia do izraelskich sił zbrojnych na okres 2 lat (mężczyźni służą 3 lata). Po tym okresie przenoszone są do rezerwy, w której pozostają do 35 roku życia. Z obowiązku tego zwolnione są kobiety mające dzieci oraz te, które ukończyły 35 rok życia (lub mają 34 lata i są czynne zawodowo). Dla niektórych kobiet okres rezerwy skracany jest do 24 roku życia, m.in. ze względu na ciążę, kryminalną przeszłość, czy przekonania religijne, zabraniające noszenia munduru i broni.²¹ Kobiety te są zwalniane ze służby wojskowej, co często spotyka się z krytyką świeckich Żydów, głoszących poglądy, iż wszyscy obywatele winni ponosić ciężar narodowej obrony. Niektóre dziewczęta już przed ukończeniem 18 roku życia są mężatkami, co zwalnia je z obowiązku służby wojskowej. Jednakże należy zaznaczyć, iż kobiety, które nie odbyły służby wojskowej mają duże problemy z podjęciem dobrej pracy, czy nauki na uniwersytecie. Obowiązująca w Izraelu zasada „im lepszy jesteś w armii, tym lepsze są twoje perspektywy w cywilu” jest realizowana w rzeczywistości, o czym świadczy fakt, iż 10% stanu osobowego całej armii stanowią kobiety, które wybrały karierę zawodowego żołnierza. Około 90% kobiet powyżej 17 roku życia wyraża pozytywny stosunek do służby wojskowej, a ponad 50% tej grupy twierdzi, iż zgłosiłaby się na ochotnika do wojska, w przypadku niepowołania ich do służby wojskowej. W IDF nie ma jednostki, w której by kobiety nie służyły. Ich obecność widoczna jest także w jednostkach bojowych, chociaż nie pełnią tam służby liniowej. Początkowo są wcielane do tych jednostek na okres jednego roku i mogą pozostać tam jako ochotniczki na następny rok. W przypadku wprowadzenia jednostki do akcji, kobiety są ewakuowane lub pozostają w tyłach jednostki. Zasada ta jest stosowana przede wszystkim z dwóch powodów:

²⁰ J. Dziedziela, *Izraelskie Siły Zbrojne, Korpus Kobiety*, Komandos z 1999 r.

²¹ Tamże.

- 1) w związku z obawą kobiet izraelskich zostania jeńcami wojennymi;
- 2) równość kobiet wobec mężczyzn nie jest rzeczą tak ważną jak w innych krajach zachodnich.

Dane statystyczne wykazują, iż zaledwie 20% kobiet izraelskich pełniących służbę wojskową pragnie pełnić rolę normalnego żołnierza we wszystkich sytuacjach. Równocześnie, z uwagi na wysoki poziom integracji, z 775 istniejących stanowisk służbowych 516 dostępnych jest dla kobiet. Kobiety mogą służyć na stanowiskach sierżantów – szefów we wszystkich typowo męskich jednostkach, jednak jeszcze ok. 50 – 60% kobiet poborowych wykonuje tradycyjne damskie obowiązki. Hasło kobiet izraelskich z CHEN brzmi: *Walczymy aby pozostać kobietami, a nie po to aby stać się mężczyznami*. Nabór do służby wojskowej rozpoczyna się od tzw. poboru wstępnego, czyli przedmilitarnego kursu ochotniczego, trwającego od 2 do 6 miesięcy, zwanego Kada'tz. Na kursie takim można zdobyć specjalność operatora radaru, rozpoznawcy zdjęć lotniczych czy żołnierza nauczyciela. Pobór właściwy obowiązuje dziewczęta, które ukończyły 18 rok życia. Trening rekrucki trwający 4 tygodnie, uczy rekrutki wojskowej dyscypliny, ćwiczeń w terenie i posługiwania się bronią typu UZI i M-16. Kończy się on egzaminem psychologicznym, który ostatecznie decyduje o wyborze specjalności rekrutki i jej przynależności do danego rodzaju broni. Po okresie wstępnym rozpoczyna się 2-letni trening zasadniczy, a te dziewczęta, które wyjątkowo pomyślnie zdały egzaminy i wykazują cechy przywódcze kierowane są na 12-miesięczny kurs oficerski. Po jego ukończeniu muszą odbyć jeszcze 6-miesięczny kurs w armii zawodowej, po to, aby móc kontynuować dalszą karierę zawodową.

(op. własne)

Rys. 14. Zasady szkolenia wojskowego kobiet w izraelskich SZ

W izraelskich siłach zbrojnych jednostkami, w których służą wyłącznie kobiety są oddziały o nazwie Chiba i Yahas. Ta pierwsza ma charakter policyjno-antyterrorystyczny. Jej żołnierze patrolują ulice, budynki publiczne oraz peryferia miast, w poszukiwaniu podejrzanych przedmiotów lub ludzi zachowujących się podejrzanie i mogącymi być potencjalnymi zamachowcami. Zadaniem jednostki jest zapobieganie takim właśnie zamachom. Druga jednostka – Yahas jest oddziałem o charakterze medycznym: kobiety pielęgniarki i lekarki opiekują się chorymi zarówno w szpitalach cywilnych jak i wojskowych. Kobiety obierające zawód żołnierza – nauczyciela uczą nowych imigrantów – żołnierzy pisanie i czytania w języku hebrajskim, praw i obowiązków obywatelskich, zasad demokracji.²²

W armii dziewczęta obowiązane są nosić spodnie, spódnice można zakładać tylko w czasie niektórych świąt, regulamin zezwala na noszenie długich włosów, dyskretnej biżuterii, czy też lekkiego makijażu. Jednak zbyt drastyczne naruszanie jednak regulaminu mundurowego jest karane. Dowódcy wojskowi zdają sobie sprawę z faktu, iż tam gdzie kobiety i mężczyźni służą razem, nie można wykluczyć kontaktów seksualnych. Podczas ćwiczeń podstawowych kobiety uświadamiane są seksualnie, a wszelkie przypadki gwałtów są karane z całą surowością, łącznie z podaniem do publicznej wiadomości. Niedawno wprowadzono zapis, iż w armii oficer nie może mieć kontaktów seksualnych ze swoją podwładną, nawet jeśli są parą lub małżeństwem. W takim przypadku jedno z nich musi przenieść się w inne miejsce.

Armia izraelska ulega procesom ciągłych zmian, które nie omijają również oddziałów kobiecych, jednakże w Izraelu już nikt nie zadaje pytania: czy kobiety potrzebne są w wojsku? Służba wojskowa kobiet wrosła w tradycję narodową na tyle głęboko, iż każda 18-latką zaczyna swoje dorosłe życie od spełnienia obowiązku względem ojczyzny i narodu.

3.2. Rosja

Historia wojskowej służby kobiet w Rosji związana jest niewątpliwie z okresem II wojny światowej. W literaturze przedmiotu, szczególnie rosyjskojęzycznej, spotkać można opisy wielu bohaterskich czynów oraz heroicznego udziału kobiet radzieckich w działaniach wojennych, jednak na ile jest to ade-

²² Tamże.

kwatne do rzeczywistości trudno rzetelnie ocenić. Na podstawie rozmów jakie przeprowadziła powołana przez prezydenta USA w roku 1992 Komisja ds. Przydziału Kobiet w SZ (The Presidential Commission on the Assignment of Women in the Armed Forces)²³ z rosyjskimi oficerami, można wnioskować, iż szeroko „reklamowany” udział kobiet w wojnie był efektem propagandy mającej na celu zmobilizowanie ostatnich męskich sił do działań wojennych. Poza granicami ZSRR propaganda ta miała służyć jako przykład sukcesu egalitarnego radzieckiego społeczeństwa oraz równouprawnienia obu płci.

W praktyce kobiece jednostki przed wojną były użytkowane tylko jako personel pomocniczy, wspierający. W czasie pierwszych lat wojny jednostki te w dalszym ciągu w ten sposób były użytkowane. W roku 1942 olbrzymia groźba zagłady narodowej jaka zawisła nad ludnością oraz duża liczba poległych mężczyzn w starciach z niemieckimi siłami, spowodowała zapotrzebowanie na personel kobiecy. Od 1943 roku zaczęły wchodzić w skład wszystkich jednostek wojskowych i taką pozycję utrzymały do końca wojny. Najwięcej stanowisk kobiety objęły w piechocie, obronie przeciwlotniczej, wojskach pancernych, artylerii, transporcie, komunikacji, korpusie medycznym i sanitarnym. W okresie największej mobilizacji kobiet, łącznie z ich służbą w partyzantce i siłach nieregularnych, w Czerwonej Armii służyło blisko 1 milion kobiet. Wśród nich 800 tys. było umundurowanymi, regularnymi jednostkami bojowymi, pozostałe wchodziły w skład jednostek wspierających. Kobiety mobilizowane były do służby wojskowej w sposób ochotniczy, nie obowiązywał je powszechny pobór do wojska. Pod koniec wojny kobiety stanowiły około 8% wszystkich (regularnych i nieregularnych) sił użytych przez Związek Radziecki w działaniach wojennych.

Najwięcej kobiet służyło w jednostkach mieszanych, jednakże nie zachowało się zbyt dużo dokumentów dotyczących problemów z integracją pań w SZ. Na pewno kobiety miały problemy z pracą wymagającą maksymalnego wysiłku fizycznego, potwierdza to stosunkowo duża liczba zabitych kobiet w wyniku np. niedostatecznie dalekiego rzutu granatem.

Po zakończeniu wojny, jak praktycznie we wszystkich armiach państw biorących udział w II wojnie światowej, liczba kobiet w SZ gwałtownie zmalała, w przybliżeniu do 25 tys. Ich rola ograniczyła się do stanowisk administracyjnych i medycznych. Jednakże zgodnie z ustawodawstwem państwowym kobiety w wieku od 19 do 40 lat, posiadające określone specjalizacje podlegały obo-

²³ Zob. Raport to the President, *Women in Combat*, op. cit., s. 34.

wiązkowi rejestracji i mogły być powoływane na przeszkolenie lub do służby zarówno w czasie pokoju jak i wojny.

Aktualnie w SZ Rosji, zgodnie z danymi z „The Military Balance 1999/2000” na 1 004 100 żołnierzy – służy 145 tys. kobiet, niestety brak danych dotyczących ich liczby w poszczególnych rodzajach sił zbrojnych. Zwiększenie liczby kobiet w wojsku w ostatnich latach podyktowany był rozpadem Związku Radzieckiego, a w związku z tym odejściem dużej liczby żołnierzy innej narodowości, niż rosyjska, oraz niżem demograficznym, który osiągnął również Rosję. W dalszym ciągu jednak kobiety nie zajmują stanowisk w jednostkach bojowych, ale pracują głównie w administracji i służbie medycznej.

3.3. *Finlandia*

Służba kobiet fińskich w siłach zbrojnych zapoczątkowana została w czasie II wojny światowej, w obliczu narastającego konfliktu pomiędzy Finlandią a Związkiem Radzieckim na przełomie roku 1939/40. W miarę narastania zagrożenia państwa Finowie na 12 tygodni przed wybuchem wojny powołali pod broń 7,5 tys. rezerwistów oraz rocznik poborowy zwolniony ze służby 30 sierpnia 1939 r. Na 7 tygodni przed rozpoczęciem wojny – pod pozorem nadzwyczajnych ćwiczeń doskonalących – przeprowadzono skrytą mobilizację, w ramach której pod broń powołano 200 tys. mężczyzn. Na wieść o mobilizacji mężczyzn, kobiety fińskie nie pozostały obojętne na stan zagrożenia ojczyzny i same ochotniczo zgłosiły się do służby. Zostały przyjęte do SZ w liczbie około 100 – 150 tysięcy i utworzyły Pomocniczą Służbę Kobiet o kryptonimie „LOTTA”, której szefową została Fanni Luukonen. W strukturze organizacyjnej sił zbrojnych Finlandii PSK podporządkowana została bezpośrednio pod wojska terytorialne.²⁴ Finlandia w roku 1939 była krajem o powierzchni 383 tys. km², liczącym 3,8 milionów mieszkańców, z subarktycznym klimatem, podczas którego temperatura w zimie spadała od –25 do –40°C, a w roku 1940 mróz osiągnął –60°C. W atmosferze narastającego zagrożenia najwyższe władze państwowe i wojskowe nie mogły pozwolić sobie na ograniczenie służby wojskowej tylko do mężczyzn i zgłaszające się ochotniczki były przyjmowane z zyczliwością. Pomocnicza Służba Kobiet polegała głównie na służbie medycznej i sanitarnej, jak

²⁴ Z. Czarnotta, Z. Moszumański, *Wojna zimowa*, Warszawa 1994, s.7-8.

również na działalności zwiadowczej, obserwacyjnej, patrolowej, wszędzie tam gdzie nie wymagana była obecność mężczyzn.

W okresie powojennym, pomimo uznania zasług Pomocniczej Służby Kobiet, fakt wojskowej służby kobiet spotkał się ze społeczną dezaprobatą. Dopiero w 1951 roku służba ta została prawnie uregulowana i od 1955 r. zaczęły powstawać korpusty kobiece, które obecnie funkcjonują przy wszystkich rodzajach sił zbrojnych. Aktualnie w SZ Finlandii służy około 500 pań, a faktem godnym odnotowania jest to, iż od kilku lat Ministrem Obrony Finlandii jest kobieta, obecnie pani Anneli Taina (poprzednio ministrem była również kobieta). Zresztą Finlandia jest przykładem państwa, w którym kobiety mają bardzo duży wpływ na prowadzenie polityki zarówno wewnętrznej jak i zewnętrznej państwa, m.in. przewodniczącą parlamentu fińskiego jest także kobieta, pani Ritta Uosukainen, która jest wyrazicielką panujących w tym kraju poglądów, iż *My Finowie, wiemy bardzo dobrze, że w razie konieczności sami będziemy musieli zatroszczyć się o obronę i polegać na własnych siłach zbrojnych.*²⁵

²⁵ T. Stylińska, *Wiemy jak postępować z Rosją*, Rzeczypospolita z 27.10.1994 r.

WNIOSKI

1. W państwach demokracji zachodnich kobiety traktowane są jako równoprawne obywatelki, na których ciąży zarówno prawa jak i obowiązki, również w stosunku do powinności obronnych.

2. Zagadnienie wojskowej służby kobiet w NATO traktowane jest bardzo poważnie, o czym świadczy powołanie specjalnej Komisji ds. Służby Wojskowej Kobiet w Siłach Zbrojnych Państw NATO oraz Komisji ds. Przydziału Kobiet w Siłach Zbrojnych w USA.

3. Służba wojskowa kobiet wpływa pozytywnie na poprawę i gwarancję utrzymania bezpieczeństwa narodowego i międzynarodowego.

4. Wciąż wzrastająca aktywność zawodowa kobiet pozwala prognozować coraz większe zainteresowanie kobiet służbą wojskową i to nie tylko na stanowiskach pomocniczych, ale także dowódczych.

5. Kobiety wybierają zawód wojskowego z takich samych przyczyn jak wybierają swój zawód kobiety w środowisku cywilnym.

6. Koszty związane z odchodzeniem kobiet na urlopy macierzyńskie są adekwatne do kosztów związanych z chorobami, problemami alkoholowymi, narkotykami, sprawami rodzinnymi mężczyzn.

7. Siły zbrojne same dbają i zabiegają o opinię dostępnych dla wszystkich, spełniających określone wymogi, a zawód wojskowego jest otwarty dla wszystkich, posiadających odpowiednie umiejętności, niezależnie od płci.

8. Niż demograficzny wśród mężczyzn w wieku poborowym zmusza wojsko do obsadzania vacatów personelem kobiecym.

9. Postęp naukowo-techniczny, rozwój i miniaturyzacja sprzętu wojskowego zmniejsza znaczenie wytrzymałości i siły fizycznej w służbie wojskowej.

10. Wykaz specjalności zawodowych, w których kobiety mogą służyć i wywiązywać się nie gorzej niż mężczyźni sukcesywnie się rozszerza.

11. Nasilające się lub trwale zagrożenie bezpieczeństwa i bytu narodowego państwa powoduje, iż służba kobiet w wojsku jest powszechna (Izrael).

ZAKOŃCZENIE

Dyskusje na temat roli kobiet we współczesnych siłach zbrojnych będą trwały w Polsce zapewne jeszcze długo, do czasu, kiedy zarówno środowisko wojskowe, jak i cywilne uzna ten proces za naturalny i normalny.

Nie ulega wątpliwości, iż udział kobiet w służbie wojskowej wywiera bezpośredni pozytywny wpływ na poziom bezpieczeństwa narodowego, pod warunkiem jednak, że kobiety wypełniają funkcje wojskowe pozostając w zgodzie ze swoimi predyspozycjami. Doświadczenia izraelskie z okresu wojen o niepodległość oraz doświadczenia radzieckie i fińskie z okresu II wojny światowej, a także próby dopuszczenia kobiet do wszystkich stanowisk wojskowych podejmowane przez niektóre państwa natowskie, wskazują, iż z punktu widzenia wydajności operacyjnej nie ma powodu wyłączenia kobiet z udziału w bezpośrednich działaniach wojennych. Ograniczenie dostępu kobiet do tych stanowisk, uzasadniane jest najczęściej troską o ich zdrowie i życie. Zastanawiający jest wobec powyższego fakt, iż w czasie wojny, w obliczu najwyższego niebezpieczeństwa i zagrożenia życia, liczba kobiet służących w wojsku jest najwyższa, natomiast w czasie pokoju, kiedy możliwości zrobienia „kariery wojskowej” są największe, nabór kobiet do wojska jest ograniczony.

Rozważając argumenty za i przeciw wydaje się, iż zwiększający się napływ kobiet do sił zbrojnych większości krajów jest zjawiskiem nieodwracalnym, wielce pozytywnym, uniwersalizującym zbiorową odpowiedzialność za bezpieczeństwo narodowe i utrzymanie pokoju.

Podjęta próba ukazania szerokiego obrazu wojskowej służby kobiet w wybranych armiach świata, poparta została faktami z doświadczeń historycznych, przykładami rozwiązań różnych państw, zarówno tych, w których liczba służących w siłach zbrojnych kobiet jest największa, jak i tych, w których jest najmniejsza. Nie ulega wątpliwości, iż temat ten nie został wyczerpany i zamknięty, ale wymaga dalszych badań i dociekań, w oderwaniu od przekonań i poglądów o błahości i nieistotności tematu. Być może po zapoznaniu się czytelników z przedmiotem niniejszego studium zechcą podzielić się swoimi uwagami z autorem, co przyczyni się do jeszcze lepszego poznania problemu.

BIBLIOGRAFIA

1. Blazek R., *Kobiety w armii Republiki Czeskiej*, Zeszyty Naukowe AON, Warszawa 1997, nr 4;
2. Chojnacki W., *Dobór do szkół wojskowych w NATO*, Wojsko i Wychowanie, Warszawa 1999, nr 7;
3. Czarnotta Z., Moszumański Z., *Wojna Zimowa*, Warszawa 1994;
4. Dandeker C., *Kobiety w Siłach Zbrojnych: Wielka Brytania w perspektywie porównawczej*, 1995;
5. Dziedziela J., *Izraelskie Siły Zbrojne, Korpus Kobiety*, Komandos z 1999;
6. Grządkowski W., *Kobiety w siłach morskich NATO*, Przegląd Morski z 1994, nr 4;
7. Haszczyński J., *Niemka w mundurze i z bronią w rękę*, Rzeczypospolita z 12.01.2000;
8. Jastrun T., *Najpiękniejsza armia świata*, Twój Styl z 1999;
9. Kuligowska F., *Kobiety do boju*, Polityka z 10.01.1998;
10. Kuzniecowa C., *Żenszczyzny – wojennojęzuczyszczije w stranach NATO*, Zarubiežnoje wojennoje obozrjenje z 1990, nr 5;
11. Lis T., *Skandal w armii USA*, Rzeczypospolita z 9-11.11.1996;
12. Loranty K., Lach W., *Socjologiczne aspekty militarnej partycypacji kobiet*, AON, Warszawa 1992;
13. Ludwikowski B., *Kobiety w siłach zbrojnych*, Wojsko i Wychowanie z 1995, nr 6;
14. *Report to the President. Women in Combat*, New York 1993;
15. S. B. *Kobiety w siłach zbrojnych Kanady*, Wojskowy Przegląd Zagraniczny z 1999, nr 3;
16. Stylińska T., *Wiemy, jak postępować z Rosją*, Rzeczypospolita z 27.10.1994;
17. Szlachta M., *Reforma Sił Zbrojnych Francji*, Zeszyty Naukowe AON, Warszawa 1999, nr 2;
18. *The Militare Balance*, rocznik 1994/95, 1995/96, 1996/97, 1998/99, 1999/2000;
19. Walczak S., *Porucznik Flinn nie wykonała rozkazu*, Rzeczypospolita z 31.05.-1.06.1997.

